
પ્રવચન નં. ૧૩૦, શ્લોક-૧૭૬-૧૭૭, બુધવાર, જયેષ્ઠ સુદ ૭, તા.૨૧-૦૫-૧૯૮૦

‘નિયમસાર’ ૧૭૬ કળશ છે. ૧૭૫ થઈ ગયો. ૧૭૬ છે.

જયતિ સહજં તત્ત્વં તત્ત્વેષુ નિત્યમનાકુલં
સતતસુલભં ભાસ્વત્સમ્યગ્દશાં સમતાલયમ્ ।
પરમકલયા સાર્ધં વૃદ્ધં પ્રવૃદ્ધગુણૈર્નિજૈઃ
સ્ફુટિતસહજાવસ્થં લીનં મહિમ્નિ નિજેઽનિશમ્ ॥૧૭૬॥

શ્લોકાર્થ :- ‘તત્ત્વોમાં જે સહજ તત્ત્વ જયવંત છે—’ સાત તત્ત્વ છે. નવ તત્ત્વ. આસ્રવમાં પુણ્ય-પાપ ભેગા છે. એ સાત તત્ત્વમાં ભગવાન જયવંત જ્ઞાનવંત જયવંત છે. બીજા તત્ત્વો તો પર્યાયમાં પલટે છે. સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ એ પર્યાય છે તો પલટે છે. આ પલટ્યા વિનાનું તત્ત્વ ‘તત્ત્વોમાં...’ એટલે સાત તત્ત્વમાં ‘તે સહજ તત્ત્વ જયવંત છે—’ આહાહા...! ધ્રુવ જ્ઞાયકતત્ત્વ તો જયવંત વર્તે છે. કોઈ વખતે એમાં પલટો નથી, હિણપ નથી, વિપરીતતા નથી. એ તો પૂરેપૂરો ભગવાન નિરાવરણ, પૂર્ણ તત્ત્વ બિરાજે છે, જયવંત છે. આહાહા...! ધર્મી ભાવનામાં આમ કહે છે. મારું જે પૂર્ણ તત્ત્વ સાતમાં છે એ જયવંત વર્તે છે. આહાહા...! એવું ને એવું અનાદિકાળથી જે આત્મતત્ત્વ છે, એવો આત્મા શુદ્ધ આત્મા, પવિત્ર આનંદનો સાગર અનાદિથી જયવંત વર્તે છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- શુદ્ધ પરિણમન થાય ત્યારે જયવંત વર્તે ને?

ઉત્તર :- હા. જયવંત એ જ કહે છે. જેને તત્ત્વ ધ્રુવ ભાસ્યું છે એ કહે છે કે જયવંત આ છે. ભાસ્યું નથી એને બહારની એકલી નજરું (છે). શરીર, વાણી, મન, કુટુંબ, કબીલા. અહીંયાં તો અંદર પર્યાયમાં ભાસન થયું. સહજ-સ્વભાવિક.

‘તત્ત્વોમાં...’ સાત તત્ત્વોમાં સ્વભાવિક ‘સહજ તત્ત્વ જયવંત છે—’ એ જાણ્યું એણે કીધું છે. જાણવામાં આવ્યું એ કહે છે. આહાહા...! આસ્રવ અને સંવર, નિર્જરા ધર્મની પર્યાય અને ધર્મની પર્યાયનું ફળ મોક્ષ એ તો એક સમયની પર્યાય પૂરતી દશા છે. આહાહા...! તેથી જયવંત (વર્તે છે). આહાહા...! ત્યાં નજર કર, ત્યાં દષ્ટિ દે એમ કહે છે. બધા સંયોગો અને અંદરના રાગાદિ અને એની એક સમયની પર્યાય, મોક્ષની પર્યાય કે સંવર-નિર્જરાની પર્યાય, એના ઉપર નજર ન દે. જ્ઞાન કર. જ્ઞાનમાં એ જણાય. પણ સર્વોત્કૃષ્ટ શાશ્વત તત્ત્વ તો ભગવાન ધ્રુવ છે, જે સમ્યગ્દર્શનનો વિષય છે. આહાહા...! એ કોઈ દિ’ એણે સર્વોત્કૃષ્ટપણું જાણ્યું નથી. અનાદિકાળથી રખડે છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા અનંતવાર કરી છે. એ બધી રાગની ક્રિયા છે, એ કાંઈ આત્મક્રિયા નથી. આ તો આત્મિકક્રિયા જેને ઉત્પન્ન થઈ છે, એ એમ કહે છે, બધા તત્ત્વોમાં આ જયવંત છે. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? એમાં ધર્મ શું છે?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પર્યાયમાં સાર તત્ત્વમાં એ તત્ત્વ હું છું, સર્વોત્કૃષ્ટ છે. સવારમાં કહ્યું હતું ને? અજીવનો ચોથો અધિકાર. અજીવનો ચોથો થયો. આ અમે કાંઈ વધારે કહેતા નથી, ઉમેરીને કહેતા નથી. એ જોયું હતું. અજીવનો ચોથો અધિકાર.

અહીં એ આવ્યું, જુઓ! આત્મા જીવદ્રવ્ય પોતામાં પોતાને નિરંતર અનુભવો. આહાહા...! જીવદ્રવ્ય-આત્મા કેવો છે? આહાહા...! અનુભવયોગ્ય આત્મા છે. અનુભવો એમ જે કહ્યું પણ એ અનુભવ યોગ્ય જ છે. આહાહા...! ત્રિકાળી ચીજ આત્મા અનુભવયોગ્ય છે. સમસ્ત

ત્રણલોકમાં ઉપરીકરણપણું સર્વોત્કૃષ્ટ છે, ઉપાદેય છે. સર્વોત્કૃષ્ટ છે, જે ઉપાદેય છે. એવો જ છે. વધારીને નથી કહેતા. એમ કે આવો વખાણ્યો ને આવો ને આવો... સર્વોત્કૃષ્ટ વસ્તુ ભગવાન આત્મા એ જ ઉપાદેય છે. બીજું કાંઈ કરવા લાયક નથી. એ વધારે અમે કહેતા નથી. વધારીને કહેતા નથી, વધારે કહેતા નથી. આહાહા...! પણ અનાદિથી પર્યાયનો અને રાગનો અભ્યાસ (છે). સાધુ થાય તોપણ મિથ્યાત્વમાં પર્યાયનો અને રાગનો અભ્યાસ. આહાહા...! અંદર ત્રિકાળ ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્ય એ પવિત્ર સર્વોત્કૃષ્ટ છે. ઉપરીકરણ એમ શબ્દ છે. બધાથી ઉપર તરે છે, બધાથી ઉપર ઉપર રહે છે.

મુમુક્ષુ :- આપ કહો છો, તળીયે રહે છે, આ કહે છે, ઉપર રહે છે.

ઉત્તર :- એ તળીયાનો અર્થ પર્યાયની (અંદર) આમ. પણ છે એનાથી ઉપર સર્વોત્કૃષ્ટ. તળીયાનો અર્થ એક સમયની પર્યાયમાં આ ભાગમાં છે. પર્યાયના આ ભાગમાં નથી. બાહ્ય ભાગમાં પર્યાય હોય છે (એ ભાગમાં) દયા, દાન, વ્રતમાં આત્મા નથી. એ આત્મા ગમ્ય નથી. એક સમયની પર્યાય અંતરમાં વળે છે એથી તેને તળમાં કહે છે. પણ છે એ ચીજ સર્વોત્કૃષ્ટ. આહાહા...!

આત્માની વાત લોકોને આકરી પડે. ઓલી ક્રિયાકાંડમાં આખી જિંદગી ગઈ. એમાં અનંતકાળ ગયો. અહીં તો કહે છે કે પાંચ પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ, એ પણ રાગ ને સંસાર છે. પર તરફના વલણનો ભાવ એ બધો સંસાર છે. એને અંતર્મુખમાં વાળવો એ મોક્ષનો માર્ગ છે. એ અંતર્મુખમાં વાળવો એ સર્વોત્કૃષ્ટ છે. એ અહીં કીધું છે. સમજ્યા? અમે વધારીને નથી કહેતા. એ અજીવ અધિકારમાં છે.

એમ અહીં કહે છે, ‘તત્ત્વોમાં તે સહજ તત્ત્વ...’ તત્ત્વોમાં તે સહજ તત્ત્વ ‘જ્યવંત છે—કે જે સદા અનાકુળ છે,...’ ભગવાનઆત્મા તો આનંદસ્વરૂપ છે. દુઃખની ગંધ જેમાં નથી, દુઃખની છાંય જેમાં નથી. આહાહા...! અનાકુળ આનંદસ્વરૂપ છે. પણ એમાં દષ્ટિ દે ત્યારે તેને ખબર પડે ને. છે ગમે તેવો પણ અંદર નજર કર્યા વિના (કેમ ખબર પડે?) આહાહા...!

‘જે સદા અનાકુળ છે, જે નિરંતર સુલભ છે,...’ ભાષા તો જુઓ! આહાહા...! પાઠ છે ને? ‘સતતસુલભ’ ‘સતતસુલભ’ વસ્તુ છે, સહજ છે, અણકરેલી છે, અવિનાશી છે અને અનત અનંત ધ્રુવ સ્વભાવથી ભરેલું તત્ત્વ છે એ નિરંતર સુલભ છે. આહાહા...! એની નજર કર તો તેને એ સુલભ છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- બોધિદુર્લભભાવના શા માટે કીધી?

ઉત્તર :- એ દુર્લભ કીધી એ દુર્લભ અનંતકાળના અણઅભ્યાસને લઈને. અનંતકાળના અણઅભ્યાસને લઈને. અભ્યાસે સતત સુલભ છે. આહાહા...! અંદર ભગવાન પ્રભુ! તું આનંદમૂર્તિ છો ને, નાથ! આહાહા...! સ્ત્રીનો, પુરુષનો, તિર્યચનો દેહ ન જો. એની અંદર રાગ છે એને ન જો. કારણ કે એ કાંઈ આત્મતત્ત્વ નથી. આત્મતત્ત્વ તો શુદ્ધ ધ્રુવ આનંદનો

નાથ અનાકુળ સ્વરૂપ છે. આહાહા..!

‘નિરંતર સુલભ છે,...’ ભાષા તો જુઓ! દિગંબર સંતોની ઉગ્ર ભાષા. નિરંતર પર્યાયની નજીકમાં પડ્યો છે. એક સમયની જે અવસ્થા, એમાં નજીકમાં ભગવાન ધ્રુવ અનાકુળ આનંદકંઠ પડ્યો છે. ‘તારી નજરને આળસે તેં નિરખ્યા ન નયણે હરિ.’ હરિ એટલે અજ્ઞાન અને રાગ-દ્વેષને હરે તે હરિ. એ હરિ આ આત્મા. આહાહા..! ‘નયણને આળસે રે નિરખ્યા ન નયણે હરિ.’ પછી ‘સતતં’ નિરંતર-અંતર પડ્યા વિના, વિઘ્ન વિના. આહાહા..! કર્મનું વિઘ્ન અને કર્મથી થતા રાગનું વિઘ્ન એ વસ્તુમાં નથી. આહાહા..! આવી વસ્તુ તે ‘સતતં’ સુલભ છે. અણઅભ્યાસે દુર્લભ છે. સહજ તત્ત્વના અભ્યાસે તે સહજ અને સુલભ છે. આહાહા..!

‘જે પ્રકાશવંત છે,...’ ચૈતન્યના પ્રકાશનું નૂર છે. એ પ્રકાશ ચૈતન્યના પ્રકાશનું પૂર છે. આહાહા..! આવી મહત્ત્વ ચીજ એની મહિમા લાવીને અંદર નથી ઉતરતો. પણ બહારની ચીજની મહિમા લાવીને આ કર્યું, આણે આ કર્યું, આણે આ કર્યું. આહાહા..! પાંચ, સાડા પાંચ લાખ રૂપિયા આપીને ‘નાઈરોબી’માં ‘લક્ષ્મીચંદભાઈ’એ મૂર્તિ સ્થાપી. સાડા પાંચ લાખ. એક જ મુખ્ય મૂર્તિ છે. હવે એમાં ... છાતીમાં ઠીક નથી, શરીરમાં ઠીક નથી. ડોક્ટર પાસે બતાવ્યું. આ તો ધૂળ છે. ધૂળને કેમ રહેવું એ તો એની અવસ્થાને કારણે (રહે) છે. આહાહા..! એ ડોક્ટરની દવાથી પણ ફેરફાર થાય? શરીર અને પરમાણુની અવસ્થાનો જે ક્રમ છે એમાં ડોક્ટરની દવાથી ફેરફાર થાય એમ નથી. આહાહા..!

શું કહ્યું? આ દેહમાં ભગવાન જે આત્મા બિરાજે છે એ રાગ વિનાનો છે, પુણ્યના પરિણામ વિનાનો છે. નિશ્ચયથી તો સંવર, નિર્જરાની પર્યાય વિનાનો છે. આહાહા..! ધર્મ વિનાનો ધર્મી. આહાહા..! ધર્મ એટલે સંવર અને નિર્જરા. એક સમયની પર્યાય છે. એ વિનાનો ધર્મી છે. અરે..અરે..! ત્યાં એ પ્રશ્ન કીધો હતો. ‘ચંદુભાઈ’એ પ્રશ્ન કર્યો હતો. ધર્મી કેટલા પ્રકારના? કીધું, ધર્મી બે પ્રકારના. એક વર્તમાન ધર્મ ત્રિકાળને આશ્રયે કરે છે માટે એને ધર્મી કહીએ. ત્રિકાળને આશ્રયે વર્તમાનમાં શાંતિ અને આનંદની દશા વેદે છે, કરે છે માટે એને ધર્મી કહીએ. અને એક ત્રિકાળી વસ્તુને ધર્મી કહીએ. આહાહા..! ત્રિકાળી વસ્તુ જે ધર્મી એટલે દ્રવ્ય. અનંત અનંત ધર્મ અને ગુણનો ધરનાર એવો જે ભગવાનઆત્મા મહા પ્રકાશવંત છે. આહાહા..!

‘જે સમ્યગ્દષ્ટિઓને સમતાનું ઘર છે,...’ આહાહા..! ધર્મીજીવને-સાચી દષ્ટિ જેની સત્ થઈ છે તેને-એ સમતાનું ઘર છે. એ વીતરાગમૂર્તિ છે એમ કહે છે. ‘સમ્યગ્દષ્ટિઓને...’ આહાહા..! સમ્યગ્દષ્ટિઓ એટલે બહુવચન છે. ઘણા સમ્યગ્દષ્ટિને, આહાહા..! એટલે બધા સમ્યગ્દષ્ટિને સમતાના વીતરાગતાનું ઘર છે. ત્યાંથી વીતરાગતા પ્રગટે. જેને આત્મા વીતરાગસ્વરૂપ છે એની જ્યાં ખબર નથી એને સમતા, સ્વાભાવિક સમતા આવે ક્યાંથી? સામાયિક એટલે સમતાનો લાભ. સામાયિક છે ને? સામાયિક. .. છે ને? અહીં તો

‘સમ્યગ્દષ્ટિઓને સમતાનું ઘર છે,...’ ધર્મી જીવને વીતરાગદશા પ્રગટી છે. એ વીતરાગતાનું ઘર એ છે. પર્યાય પણ નહિ. સમજાય છે કાંઈ? ધર્મીજીવને જે સમ્યગ્દર્શન, વીતરાગી પર્યાય જે આત્માને આશ્રયે પ્રગટી છે, તે જીવને જે આ ચીજ છે તે ત્રિકાળી સમતાનું ઘર છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- પર્યાય કે દ્રવ્ય બેય.

ઉત્તર :- બેય-બેય. અત્યારે બે નથી. અહીં તો એક જ છે. અહીં તો ... મારી પર્યાય એમ કહે છે, કે આ આખું સમ્યગ્દર્શન સમતાનું ઘર છે. મારી પર્યાયમાં આ સમતાનું ઘર છે. ત્યાંથી વીતરાગતા આવી છે. એ વીતરાગનું ઘર છે. આત્મા વીતરાગનું સ્થાન છે. આહાહા...! વીતરાગ જે થયા અને અરિહંત ભગવાનને વીતરાગ પર્યાય પ્રગટી એ ક્યાંથી બહારથી આવી છે કાંઈ? વીતરાગમૂર્તિ આત્મા છે. સમતાનું ઘર એટલે ઈ. વીતરાગપણાનું એ ઘર છે. આહાહા...! જેના ઘરમાં રાગ અને પુણ્ય નથી. આહાહા...! સમતા પડી છે. વીતરાગ સ્વભાવ પડ્યો છે. એમાંથી જેણે સમ્યગ્દર્શન કર્યું એને એ સમતાનું ઘર છે. જેની દષ્ટિમાં જ હજી રાગ તરવરે છે-દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો રાગ, એણે તો એ સમતાનું ઘર, વીતરાગતાનું ઘર જોયું નથી. આહાહા...!

એ ‘સમ્યગ્દષ્ટિઓને સમતા...’ એટલે વીતરાગતાનું ઘર છે. આહાહા...! આત્મામાં તો એકલી વીતરાગતા ભરી છે. જેણે એની નજર કરી છે, દષ્ટિ કરી છે એને તો એ વીતરાગતાનું જ ઘર છે. વીતરાગતા પ્રગટે છે તે એનું ઘર છે. પર્યાયમાંથી કાંઈ વીતરાગતા પ્રગટતી નથી. પર્યાયમાં વીતરાગતા પ્રગટે છે પણ વીતરાગતા એમાંથી પ્રગટતી નથી. પ્રગટ થાય એ તો વીતરાગનું ઘર છે. આહાહા...! આવી વાત. ‘સમ્યગ્દષ્ટિઓને સમતાનું ઘર છે,...’

‘જે પરમ કળા સહિત વિકસિત નિજ ગુણોથી વિકસેલું (-ખીલેલું) છે,...’ આહાહા...! પરમ કળા. જે કળાથી આત્મા પ્રગટ થાય અને જે કળાથી આત્માને કેવળજ્ઞાન થાય, એવી ‘પરમ કળા સહિત વિકસિત (પ્રગટ) નિજ ગુણોથી વિકસેલું...’ આહાહા...! અનંતા જે ગુણો છે, એનો ધરનાર જે ભગવાન, એની જેણે દષ્ટિ કરી છે, એને ગુણ ખીલેલા છે. શક્તિરૂપે તો છે જ પણ અંદર જેણે નજર અને એનો આદર કર્યો, એને એ અનંતા ગુણો પર્યાયમાં ખીલ્યા છે. એ પર્યાયમાં ગુણોની દશા આવી છે. આહાહા...! આવો ઉપદેશ હવે.

‘જે પરમ કળા સહિત વિકસિત (પ્રગટ) નિજ ગુણોથી વિકસેલું (ખીલેલું) છે,...’ આહાહા...! અનંત અનંત ગુણોથી ખીલેલું એ તત્ત્વ છે. પણ કોને? જેણે નજર કરી છે તેને તે અનંત ગુણથી ખીલેલું તત્ત્વ છે તેમ ભાનમાં આવે છે. આહાહા...! જે અંતરમાં નજર કરતા નથી, બાહ્ય ક્રિયાકાંડમાં ઘૂંચવાઈ ગયો છે... આહા...! એને એ ચીજ ગુણનો વિકાસ, ખીલેલી દશા એને હોતી નથી. એને રાગ અને વિકારી દશા હોય છે. આહાહા...! એક કળશમાં કેટલું ભર્યું છે! આહાહા...!

‘નિજ ગુણોથી વિક્ષેલું (-ખીલેલું) છે,...’ અનાદિના એવા ને એવા ગુણ છે એમ નહિ કહે છે. અહીં તો ત્યાં નજર કરીને સમ્યગ્દષ્ટિએ એ અનંતા ગુણો પર્યાયમાં ખીલ્યા છે. આહાહા...! જેમ કમળ ખીલે એમ ભગવાનઆત્મા અનંતગુણનો સાગર, એનો જે આદર, સાગરનો જ્યાં આદર (કર્યો છે) અને રાગ અને પર્યાયમાં આદર જ્યાં છૂટી જાય છે, ત્યારે તેને ધર્મ થાય છે એટલે ધર્મના ગુણો ખીલેલા હોય છે. એ ગુણો ખીલેલા હોય છે એટલે ધર્મ. કઈ જાતની વાત! આહાહા...! આવો ધર્મ ક્યાંથી કાઢ્યો? બાપુ! ભગવાનનો અનાદિનો આ છે. સંપ્રદાયમાં ... આ કરો.. આ કરો... પણ અહીં કહે છે કરવું તે જ્ઞાનના સ્વરૂપમાં છે જ નહિ. એ તો જાણનાર દેખનાર છે. આહાહા...! જાણનાર દેખનારને કરવું સોંપવામાં જાણનાર-દેખનાર તત્ત્વ રહેતું નથી. એને કરું, આ કરું, દયા પાળું એવા એને ભાવ થાય... આહાહા...! ત્યાં ચૈતન્યમૂર્તિની અનંત ખીલેલી દશા જોઈએ એ ખીલેલી ... થતી નથી. ત્યાં તો રાગની ખીલવટ છે. આહાહા...! આવો ઉપદેશ છે. ... ‘સોનગઢ’ ..

પ્રભુ! તું એવો છો. તું એવો છે. વીતરાગતા અરિહંતને પ્રગટે છે, કેવળજ્ઞાન પ્રગટે છે, પૂર્ણ જ્ઞાન પ્રગટે છે એ ક્યાંથી આવે? કાંઈ બહારથી આવે છે? હોય એમાંથી આવે. પ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ. અંદર હોય તો આવે. કૂવામાં હોય તો અવેડામાં પાણી આવે. એમ ભગવાન પૂર્ણ ગુણ સંપન્ન છે પણ દષ્ટિ એને આપતા એ બધા ગુણો ખીલેલા દેખાય છે. આહાહા...! એટલે બધા ગુણોની એક સમયની પર્યાય વિક્ષિત દેખાય છે. બહાર આવી પ્રગટ દશા. આહાહા...!

‘જેની સહજ અવસ્થા સ્ફુટિત (-પ્રકટિત) છે...’ જેની સ્વભાવિક અવસ્થા, વીતરાગી સહજ દશા વીતરાગસ્વરૂપ છે. એમ જેણે દષ્ટિમાં તત્ત્વ લીધું એને વીતરાગી ભાવ સ્ફુટિત છે, પ્રગટ છે. આહાહા...! ગુણ છે તે શક્તિરૂપ છે. અનંતગુણ છે. અનંત અનંત ગુણ અને અનાદિનું દ્રવ્ય એવો ભગવાન શક્તિરૂપ છે. સામર્થ્યવાળો છે. પણ એની સામું જોતાં, એમાં એકાગ્ર થતા અનંત ગુણોની પર્યાય ખીલી નીકળે છે, વિક્ષિત, સ્ફુટીત, પ્રગટ (થાય છે). આહાહા...! સ્વભાવિક દશા પ્રગટ થાય છે. અજ્ઞાનીને તો રાગ, દયા, દાન, કામ, ક્રોધના ભાવ પ્રગટ થાય છે, જે એમાં નથી. જે એમાં નથી એવા પ્રગટ થાય છે એ અધર્મ છે. આહાહા...! દયા ને વ્રત, ભક્તિ ને પૂજા એ અધર્મ છે. કેમકે એ એના ગુણની ખીલેલી અવસ્થા નથી. એ તો ગુણોને રોકનારી રાગદશા છે. આહાહા...! એ રાગ બંધનકર્તા, અબંધસ્વરૂપને અનાદર કરે છે. અબંધસ્વરૂપ, મુક્તસ્વરૂપ છે. એ આવી ગયું છે. આહાહા...! મુક્ત આવી ગયું છે ને? ‘સમયસાર’માં.

‘જેની સહજ અવસ્થા સ્ફુટિત (-પ્રકટિત) છે...’ એટલે? જે ભગવાનઆત્મા અનંતગુણના અસ્તિત્વ એટલે હયાતીથી ભરેલું, એનો જેણે સ્વીકાર કર્યો, એની સામું જોયું, એની સન્મુખ થયો, એને ગુણની પર્યાય પ્રગટ થઈ છે. એ ગુણની પર્યાય પ્રગટ થઈ છે એ ધર્મ. આહાહા...!

આવું ઝીણું. જેની સહજ દશા... રાગાદિ સહજ દશા એ તો વિકૃત વિકાર છે. સ્વભાવિક જે વસ્તુ છે, તેની સ્વભાવિક સહજ દશા પ્રગટ છે. આહાહા...! ભારે શ્લોક. એક શ્લોકે બાર અંગનો સાર છે. બાર અંગનો સાર! આહાહા...! લ્યો! ...

‘અને જે નિરંતર નિજ મહિમામાં લીન છે.’ આહાહા...! ભગવાનઆત્મા અનાકુળ આનંદ છે. એ આનંદમાં લીન છે. આહાહા...! પર્યાયથી, ડોં! પર્યાયથી આનંદમાં લીન છે. આહાહા...! જેણે એ અનાકુળ આનંદતત્ત્વ જોયું, જાણ્યું, માન્યું, અનુભવ્યું એને એ સહજ તત્ત્વ પોતાની મહિમામાં લીન છે. એની નિર્મળ અવસ્થા ગુણમાં લીન છે. અજ્ઞાનની અવસ્થામાં રાગમાં લીનતા થઈ છે. દયા, દાન, વ્રત અને ભક્તિ એના પરિણામમાં લીન છે એ અજ્ઞાન છે. નિજ મહિમામાં લીન છે. આહાહા...! મુનિરાજને... આ ટીકાકાર તો મુનિ છે, એને શબ્દો ઓછા પડે છે. એને શું કહેવું અંદર પ્રભુને! એ અંદર આનંદનો લાડવો છે. અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનું ઘર છે. અતીન્દ્રિય સુખ-શાંતિ... આહાહા...! એનું સ્થાન છે. અતીન્દ્રિય સુખ-શાંતિ, સુખ-શાંતિ, કૃત્રિમ શાંતિ નહિ. એ શુભરાગ આવે એમાં શાંતિ દેખાય... એ પ્રશ્ન ... છે. એ શુભરાગ છે એ કૃત્રિમ છે. આ સહજ છે.

સહજ ‘નિરંતર નિજ મહિમામાં લીન છે.’ એવું તત્ત્વ છે. એ તત્ત્વને અહીંયાં આત્મા કહે છે. અને એ આત્મા ઉપર નજર અને અનુભવ કરતાં એને આલોચના કહેવામાં આવે છે. એણે આલોચના કરી. આહાહા...! આલોચવું એટલે વાસ્તવિક જોવું. વાસ્તવિક એણે જોયું. આહાહા...! આનંદનો સાગર એને જોતાં પર્યાયમાં સ્ફુટિત શક્તિ પ્રગટ થાય છે. એવું એ નિજ મહિમામાં લીન છે. આહાહા...! એટલે શું કહે છે? એને કોઈ રાગાદિની મહિમા આવતી નથી. ચાહે તો તીર્થંકરગોત્ર બાંધવાનો રાગ આવે. એ રાગની મહિમા ચૈતન્યને જાણનારને આવતી નથી. ચૈતન્યતત્ત્વને જાણનાર ધર્મીને નિજ મહિમા આગળ રાગાદિની મહિમા આવતી નથી. રાગાદિની મહિમા આવે એને નિજની મહિમા છે નહિ. નિજ મહિમા નથી એટલે મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા...! એ જૈન નથી. આહાહા...! એ ૧૭૬ (શ્લોક પૂરો) થયો.

શ્લોક-૧૭૭

(હરિણી)

સહજપરમં તત્ત્વં તત્ત્વેષુ સપ્તસુ નિર્મલં
સકલવિમલજ્ઞાનાવાસં નિરાવરણં શિવમ્ ।
વિશદવિશદં નિત્યં બાહ્યપ્રપંચપરાહ્મુખં
કિમપિ મનસાં વાચાં દૂરં મુનેરપિ તન્નુમઃ ॥૧૭૭॥

[શ્લોકાર્થ :-] સાત તત્ત્વોમાં સહજ પરમ તત્ત્વ નિર્મળ છે, સકળ-વિમળ (સર્વથા વિમળ) જ્ઞાનનું રહેકાણ છે, નિરાવરણ છે, શિવ (કલ્યાણમય) છે, સ્પષ્ટ-સ્પષ્ટ છે, નિત્ય છે, બાહ્ય પ્રપંચથી પરાઙ્મુખ છે અને મુનિને પણ મનથી તથા વાણીથી અતિ દૂર છે; તેને અમે નમીએ છીએ. ૧૭૭.

શ્લોક-૧૭૭ ઉપર પ્રવચન

૧૭૭-શ્લોક.

સહજપરમં તત્ત્વં તત્ત્વેષુ સપ્તસુ નિર્મલં
સકલવિમલજ્ઞાનાવાસં નિરાવરણં શિવમ્।
વિશદવિશદં નિત્યં બાહ્યપ્રપંચપરાઙ્મુખં
કિમપિ મનસાં વાચાં દૂરં મુનેરપિ તન્નુમઃ ॥૧૭૭॥

મુનિને પણ મન-વચનથી દૂર છે. ૧૭૭.

શ્લોકાર્થ :- ‘સાત તત્ત્વોમાં સહજ પરમ તત્ત્વ નિર્મળ છે,...’ આહાહા...! સંવર અને નિર્જરા થઈ ધર્મ થયો, એને સાત તત્ત્વોમાં સહજ તત્ત્વ નિર્મળ ઈ છે. સાત તત્ત્વમાં સંવર અને નિર્જરાની નિર્મળતા તો એક સમયની છે. આહાહા...! ત્રિકાળી ધર્મીજીવની દષ્ટિ થતાં અંદરથી જે ધર્મ પ્રગટે એ ધર્મ તો પર્યાય છે. પર્યાયની મુદત તો એક સમય છે. આહાહા...! એથી અહીં કહે છે, ‘સાત તત્ત્વોમાં સહજ પરમ તત્ત્વ નિર્મળ છે,...’ સંવર અને નિર્જરાને પણ અહીં નિર્મળ ન કહ્યું. અહીં તો પરમ તત્ત્વ નિર્મળ છે એમ કહ્યું. ત્રિકાળી. ‘સાત તત્ત્વોમાં સહજ...’ આહાહા...! આવી વાત ક્રિયાકાંડીના રસવાળાને બેસે નહિ. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- એની લાયકાત જ નથી સમજવાની.

ઉત્તર :- એ રસ ચડી ગયો છે ને રસ. સાધુએ પણ રસ ચડાવી દીધો છે ને? આ કરો... આ કરો... આ કરો... આ કરો... વ્રત કરો, અપવાસ કરો, ભક્તિ કરો, દાન કરો, દયા કરો. કરો... કરો... અને કરો. મરો. કરો ત્યાં મરો છે. વસ્તુ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. એ જ્ઞાનમાં રાગનું કરવું એ વસ્તુમાં આવતું નથી. આહાહા...! એ તો જાણનાર-દેખનાર રહે છે. એ જાણનાર-દેખનારની દશા તે ધર્મ છે. આહાહા...! રાગાદિ જે આવે એ તો અધર્મ છે. જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ ભાવ અધર્મ છે. બંધનનું કારણ તેને ધર્મ કહેવાય નહિ. આહાહા...! આકરી વાત છે.

‘સાત તત્ત્વોમાં...’ ભાષા ચોખ્ખી છે. સાતમાં સંવર, નિર્જરા, મોક્ષતત્ત્વમાં ‘સહજ પરમ તત્ત્વ નિર્મળ છે,...’ ત્રિકાળી વસ્તુ તે સહજ નિર્મળ છે. સ્વભાવિક. આ તો નિર્મળ પ્રગટ

થઈ. સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ નિર્મળતા પ્રગટ થઈ. સહજ ત્રિકાળી ... આહાહા...! સાત તત્ત્વોમાં સહજ પરમ તત્ત્વ ત્રિકાળી નિર્મળ છે. આહાહા...!

‘સકળ-વિમળ (સર્વથા વિમળ) જ્ઞાનનું રહેઠાણ છે,...’ આહાહા...! એ ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ જ્ઞાનને રહેવાનું સ્થાન છે. રહેનારનું રહેઠાણ છે. આહાહા...! પૂર્ણ જ્ઞાન. ‘સકળ-વિમળ (સર્વથા વિમળ) જ્ઞાનનું રહેઠાણ છે,...’ એમાં ભર્યું છે, કહે છે. આહાહા...! એમ કહીને શું કહે છે? સહજ નિર્મળ જ્ઞાન જ્ઞાનનું રહેઠાણ છે. એ રાગનું રહેઠાણ નથી. દયા, દાનના રાગનું રહેઠાણ એ સહજ જ્ઞાન નથી. આહાહા...! અહીં તો આખો દિ’ એને લક્ષમાં એ જ હોય. આ કરું... આ કરું... આ કરું... વ્રત પાળ્યા ત્યાં ધર્મ થઈ ગયો. આહાહા...!

અહીં કહે છે, એ પોતે... આહાહા...! ‘સકળ-વિમળ (સર્વથા નિર્મળ) જ્ઞાનનું રહેઠાણ છે,...’ એમાં દયા, દાન અને કામ-ક્રોધના પરિણામનું એ સ્થાન નથી. આહાહા...! દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા એ તો રાગ છે. રાગનું સ્થાન આત્મા નથી. આહાહા...! ત્યારે છે શું? ‘સકળ-વિમળ (સર્વથા નિર્મળ) જ્ઞાનનું રહેઠાણ છે,...’ પૂર્ણ જ્ઞાનને રહેવાનું સ્થાન છે. આહાહા...!

વાત સાંભળવા મળે નહિ. બિચારી જિંદગી વઈ જાય. મરીને પછી ઢોરમાં, તિર્યચમાં જાય. ઘણા મરીને તિર્યચમાં જાય. આહાહા...! ધર્મ ન મળે, ધર્મ શું છે એની ખબર ન મળે. રાગની કાંઈ ક્રિયા કરતા હોય તો સહજ સાધારણ પુણ્ય થાય. એમાં પાછું આખો દિ’ વેપાર-ધંધાના એકલા પાપ હોય તો એ પાપમાં વળી પુણ્ય પણ ખલાસ થઈ જાય. એરણની ચોરી અને સોઈનું દાન. સોનીની લોઢાની એરણ હોય ને? એની ચોરી અને સોઈનું દાન. એમ આ એક કલાક જાય ત્યાં મિથ્યાત્વ સહિત પુણ્ય બંધાય છે. પુણ્યમાં ધર્મ મનાવે, રાગમાં ધર્મ મનાવે, દયામાં મનાવે. આહાહા...! એના રાગમાં રુચિવાળો એમાં રહ્યો. એ ક્ષણિક વખતે શુભભાવ સાંભળે ત્યારે હોય. પણ પછી ૨૩ કલાક તો પાછા પાપમાં. ૬-૭ કલાક ઊંઘે, ૬-૭ કલાક બાયડી-છોકરામાં જાય, વેપાર ધંધામાં દુકાને જાય. દુકાને થડે બરાબર બેસવું જોઈએ ને. ઘરાકને સાચવવા. આહાહા...! આ બધા પાપમાં કાળ જાય. એમાં એકાદ કલાક સાંભળવાનું પુણ્ય હોય. સાંભળવા કદાચ ગયો હોય. આ બધા પાપની આગળ એ પુણ્ય ધોવાઈ જાય. આહાહા...! એટલે એ પાપ એટલા બધા કર્યા એની આગળ ઓલું પુણ્ય છે એ તો ધોવાઈ જાય. આહાહા...! એને જાવું ક્યાં? રખડવાના રસ્તે જવાનો એ. આહાહા...! ભારે આકરી વાત.

‘સકળ-વિમળ (સર્વથા નિર્મળ) જ્ઞાનનું રહેઠાણ છે, નિરાવરણ છે,...’ પ્રભુ તો ત્રિકાળ નિરાવરણ છે. પર્યાયમાં-અવસ્થામાં રાગનો સંબંધ છે, વસ્તુમાં રાગનો સંબંધ નથી. વસ્તુ જે નિરાવરણ પ્રભુ છે એ સકળ નિરાવરણ છે. એવો ભગવાનઆત્મા અંદર છે. આહાહા...! એ રાગને આવરણ કાળે પણ વસ્તુ છે એ તો ત્રિકાળ નિરાવરણ છે. પર્યાયમાં રાગ, પુણ્ય-પાપ, દયાના પરિણામ એ આવરણ છે. ભાવ આવરણ છે. અને કર્મ છે એ જડ આવરણ

છે. પણ એ આવરણના કાળમાં પણ ભગવાનઆત્મા જે ત્રિકાળી છે તે નિરાવરણ છે. આહાહા..!

‘શિવ (કલ્યાણમય) છે,...’ એ શિવસ્વરૂપ છે-કલ્યાણસ્વરૂપ છે, નિરુપદ્રવ સ્વરૂપ છે. એને રાગનો ઉપદ્રવ વસ્તુમાં છે નહિ. વ્યવહારરત્નત્રયનો જે રાગ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા, પંચ મહાવ્રતના પરિણામ, શાસ્ત્ર ભણવાનો વિકલ્પ એ બધો ઉપદ્રવ દ્રવ્યમાં નથી. આહાહા..! એ તો પર્યાયમાં ઉપદ્રવ છે. દ્રવ્ય તો નિરાવરણ છે. સકળ ત્રિકાળ નિરાવરણ પ્રભુ. આહાહા..! ગળા સુધી રાગમાં પેસી ગયો હોય. આખો દિ’ રાગ... રાગ.. રાગ.. રાગ... રાગ... ઠીક ન પડે ત્યાં દ્વેષ (કરે). હવે એને કહે કે તું સકળ-નિરાવરણ છો. એ ચીજ તારી વસ્તુમાં પેઠી નથી. આહાહા..!

‘શિવ...’ નમોત્યુણમમાં નથી આવતું? નમોત્યુણમમાં આવે છે. ‘શિવમલયમરુચમણંતમમ્ક્રમયમવાબાહમ...’ ‘નમોત્યુણં, અરિહંતાણં, ભગવંતાણં, આઈગરાણં... સિવમલયમરુચમણંતમ...’ એ આવે છે. શિવ એટલે ઓલા શંકર નહિ. આ શિવ એટલે ઉપદ્રવ રહિત અથવા શિવ એટલે કલ્યાણમય. ભગવાન કલ્યાણની મૂર્તિ છે. આહાહા..! કલ્યાણ કાંઈ રાગથી અને પુણ્યથી આવતું નથી. આહા..! એ કલ્યાણની મૂર્તિમાંથી કલ્યાણ આવે છે. આહાહા..! કલ્યાણ કરવું હોય એણે કલ્યાણની મૂર્તિની દષ્ટિ અને અનુભવ કરવો. આહાહા..! એ વિના કલ્યાણ થાય એવું નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- અમે તો આપ કહો એમ કરીએ.

ઉત્તર :- આત્મા જેવો છે એવો કરીએ. આત્મા અંદર આવો છે એવો કરીએ. આહાહા..! આવી વાત. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, લાખો રૂપિયા ખર્ચે. કીધું ને આ? ‘નાઈરોબી’ ગયા હતા ને? ‘આફ્રિકા’ ગયા હતા ને? સાડા પાંચ લાખની મૂર્તિ સ્થાપી. એક મૂર્તિ સ્થાપનના આટલા. છતાં કહે છે, બાપુ! ધર્મ નથી, હોં! તારા સાડા પાંચ લાખ શું કરોડ દે ને. કરોડનું મંદિર બનાવ ને. મંદિર બનાવવાના છે. દિગંબર મંદિર ‘આફ્રિકા’માં પહેલું વહેલું બે હજાર વર્ષે બનાવે છે. સાંઈઠ ઘર છે. પૈસાવાળા ઘણા છે. મોટું મંદિર બનાવે છે. ૪૫ લાખનો તો ખરડો કર્યો છે. અમે ત્યાં ૨૬ દિવસ રહ્યા એમાં ૪૫ લાખનો ખરડો કર્યો છે. એ પહેલા પંદર લાખનું મંદિર કરવાનું નક્કી કર્યું હતું. તે દિ’ થઈ શકે? પણ કીધું, એ લાખ ને કરોડ... આહાહા..! એ તો જડ છે, ધૂળ છે. ધૂળથી ધર્મ થાય? એ ધૂળ મારા છે એમ માને એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. પૈસો મારો અને મારો છે એ હું આપું છું. આહાહા..! દુનિયાથી જુદી જાત છે, ભાઈ! સાંભળવામાં કઠણ પડે. બહારની માન્યતામાં રોકાઈ ગયેલા. આહાહા..!

અહીં કહે છે, ‘શિવ...’ આહાહા..! ભગવાનઆત્મા અંદર શિવસ્વરૂપ છે. અંદર દેહથી ભિન્ન, રાગથી ભિન્ન કલ્યાણની મૂર્તિ છે. આહાહા..! કલ્યાણનો સાગર, મૂર્તિ છે. એમાં એકલું કલ્યાણ જ ભર્યું છે. આત્મામાં અકલ્યાણ અને રાગ-બાગ છે નહિ. આહાહા..! કોને

હશે આ?

મુમુક્ષુ :- આત્માને પોતાને.

ઉત્તર :- જેણે એને જાણ્યો એને આ છે. જાણ્યો નથી એને પ્રતીતિ આવતી નથી. શેની પ્રતીતિ? જાણ્યા વિના પ્રતીતિ શેની? આહાહા...! એ શિવને જે જાણવામાં આવે, ત્રિકાળી ભગવાન કલ્યાણની મૂર્તિ પ્રભુ શિવસ્વરૂપ છે. શંકર ઓલા એ શિવ નહિ. અહીં તો કલ્યાણની મૂર્તિ એનું નામ શિવ. એમાંથી અકલ્યાણમાંથી પ્રગટે એવી એ ચીજ નથી. આહાહા...! અકલ્યાણ પ્રગટે એ તો પરની દષ્ટિથી પ્રગટે છે. સ્વની દષ્ટિ અને સ્વભાવથી અકલ્યાણ પ્રગટે નહિ. આહાહા...! કઈ જાતનો આ ધર્મ? આજે 'લંડન'નો પત્ર આવ્યો છે. 'લંડન'માં વાંચન ચાલે છે આ. આ 'વીરચંદભાઈ' ગયા હતા. ..ના કાકા. પુસ્તકો ઘણા થઈ ગયા ને. લગભગ ૩૦ લાખ પુસ્તક છે. ૨૨ લાખ અહીંથી અને ૮ લાખ 'જયપુર'થી. ચારે કોર દેશદેશાવરમાં પુસ્તકો (ગયા છે). આહાહા...! પણ એને સમજાવનાર જોઈએ તો એને સમજાય.

'સ્પષ્ટ-સ્પષ્ટ છે,...' કેવો છે ભગવાન? આહાહા...! એકલો સ્પષ્ટ ન કહ્યું. 'સ્પષ્ટ-સ્પષ્ટ છે,...' પર્યાયમાંથી જણાણો માટે પર્યાય સ્પષ્ટ છે અને વસ્તુ પણ સ્પષ્ટ છે. શું કીધું? આત્મા પ્રત્યક્ષ છે. પર્યાયમાં જ્યાં જણાણો ત્યારે પર્યાય પણ પ્રત્યક્ષ છે અને પર્યાયમાં જણાણો એ ચીજ પણ પ્રત્યક્ષ છે. આહાહા...! પર્યાયમાં જણાય છે એ રાગથી જણાતો નથી કે પહેલા દયા, દાન અને ભક્તિ કરીએ એમાંથી આપણે શુભભાવથી હળવે હળવે અંદર જવાશે. એ એમ નથી. એ દુઃખદશા છે. શુભરાગ છે એ દુઃખદશા છે. ભગવાન તો કલ્યાણ શિવસ્વરૂપ છે. દુઃખદશાથી શિવસ્વરૂપમાં જવાશે નહિ. આહાહા...! આવી વાત છે.

'સ્પષ્ટ-સ્પષ્ટ છે,...' આહાહા...! 'વિશદવિશદં' એ ને? 'સ્પષ્ટ-સ્પષ્ટ છે,...' ગુપ્ત નથી. એકલી શક્તિવાળું તત્ત્વ એ નથી. એ શક્તિવાળા તત્ત્વને અનુભવ્યું છે માટે સ્પષ્ટ-સ્પષ્ટ છે. પર્યાયમાં પણ સ્પષ્ટ દેખાણો અને વસ્તુ સ્પષ્ટ છે. આહાહા...! વીતરાગનો માર્ગ હશે આ? આહાહા...! માર્ગ તો આ છે. વીતરાગનો માર્ગ પરમેશ્વર સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ... ત્રિલોકનાથનો પ્રશ્ન થયો કે ત્રિલોકનાથ કેમ કીધા? કે ત્રણલોકને જાણે છે માટે. કાંઈ નાથ-બાથ કોઈના નથી. ત્રણ કાળનું જ્ઞાન છે એ જ્ઞાન પોતાનું સ્વરૂપ છે. 'રાજકોટ' 'ચંદુભાઈ'એ પ્રશ્ન કર્યો હતો. ઘણા પ્રશ્નો થયા હતા.

સ્પષ્ટ છે. કોણ? અંદર ભગવાનઆત્મા નિત્ય છે અને સ્પષ્ટ-સ્પષ્ટ છે. 'નિત્ય છે,...' સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષની પર્યાય અનિત્ય છે. રાગ અને પુણ્ય, દયા-દાનની વાત તો શું કરવી એ તો વિકાર છે પણ અવિકારી દશા થાય એ પણ પર્યાય છે. તે નિત્ય નથી. એ પર્યાય અનિત્ય છે. અને અનિત્ય દ્વારા અનિત્યથી નિત્ય જણાય છે. ઇ શું કહ્યું? પર્યાય જે રાગ વિનાની તે અનિત્ય છે એનાથી નિત્ય જણાય છે. નિત્યથી નિત્ય જણાતો નથી. રાગ છે તેનાથી નિત્ય જણાતો નથી કે નિત્યથી નિત્ય જણાતો નથી, અનિત્ય એવી નિર્મળદશા

એનાથી નિત્ય જણાય છે. અરે..! આ તો વાતે વાતે ફેર. આહાહા..! કહો, ‘...ભાઈ’! આવો માર્ગ છે. ‘કલકત્તા’માં ને ક્યાં રખડે ને મળે કાંઈ.

મુમુક્ષુ :- બીજું કાંઈક તો મળતું હશે.

ઉત્તર :- ધૂળ મળે. ધૂળ મળે, ધૂળ-પૈસા. એ એને ક્યાં મળે છે? એની પાસે આવે ત્યારે માને છે કે આ મારા છે. એ એના ક્યાંથી થયા? પૈસો તો પૈસામાં રહ્યો. પૈસો આત્મામાં આવે છે? પૈસો આવ્યો એમાં મમતા કરે છે કે મને પૈસો આવ્યો. એ મમતા એની પાસે આવી. એની પાસે પૈસો આવતો નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- તિજોરીમાં રાખીએ તો આપણા થાય ને?

ઉત્તર :-તિજોરી કોના બાપની? એ તો જડ છે. તિજોરી જડ છે, માટી, ધૂળ છે. ધૂળમાં ધૂળને રાખે તો એની થઈ ગઈ? દુનિયાથી જુદી જાત છે, બાપા! આહાહા..! તારું તત્ત્વ અંદર ભગવાન છે, પરમાત્મા છે. એ તત્ત્વ ઉપર નજરું કોઈ દિ’ કરી જ નથી અને બહારમાં પોગળમાં... આહાહા..! પોગળમાં બધું કાઢ્યું. પુણ્ય અને દયા, દાન, વ્રતમાં જિંદગી કાઢી. પાયમાલ કરી નાખ્યો છે.

અહીં તો પરમાત્મા કહે છે, કે એ ‘સ્પષ્ટ-સ્પષ્ટ છે, નિત્ય છે,...’ આહાહા..! વસ્તુ નિત્ય છે. સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ તો અનિત્ય છે. આસ્રવ અને પુણ્ય-પાપ એ તો અનિત્ય છે ને વિકાર છે પણ સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ જે નિર્વિકારી ધર્મ છે એ અનિત્ય છે. એ પર્યાયમાં ધર્મ થાય છે. વસ્તુ પોતે નિત્ય છે. આહાહા..! નિત્યના અવલંબે અનિત્યમાં ધર્મ થાય. અનિત્ય નિત્યને જાણે છે. આહાહા..! સમ્યગ્જ્ઞાન એનું જે અનિત્યપણું, એ સમ્યગ્જ્ઞાન અનિત્ય નિત્યને જાણે છે. આવી વાત છે.

મુમુક્ષુ :- પર્યાયની કિંમત વધી ગઈ...

ઉત્તર :- એ વધી તો .. એ પર્યાયથી જણાય એવો છે. બીજાથી જણાય નહિ એવો છે. પર્યાય નિર્મળથી જણાય એવો મોટો છે. જણાય પર્યાયમાં. પણ પર્યાયમાં જણાય કોણ? કે ધ્રુવ જે છે એ. આહાહા..! ખરેખર તો ધ્રુવને પર્યાય જાણે છે. ધ્રુવમાં એકમેક થતી નથી. જ્ઞાનની પર્યાયમાં ધ્રુવ જણાય છે, કાંઈ ધ્રુવમાં પર્યાય ગરી ગઈ નથી. તેમ પર્યાયમાં ધ્રુવ આવ્યો નથી. ધ્રુવનું સામર્થ્ય છે એવું પર્યાયમાં જ્ઞાન આવ્યું. જ્ઞાનની પર્યાયમાં એના સામર્થ્યનું જ્ઞાન આવ્યું. પણ એ ચીજ પર્યાયમાં આવી જાય એમ નથી. આહાહા..! હવે આવી વાતું કરે પછી બધા એકાંત કહે ને. વ્યવહારની વાતું કરતા નથી, વ્યવહારથી થાય એમ કહેતા નથી. એની વાત સાચી. વ્યવહારથી ... આખા અપવાસ નકોરડા કરીએ છીએ. પાણીનો બિંદુ પણ ન લઈએ. ધૂળમાં પણ નથી. .. એ તો લાંઘણ છે. આત્મા રાગથી ત્વિન્ન છે એવી દષ્ટિ જ્યાં નથી, ત્યાં એ બધી... શું કીધું? લાંઘણ છે લાંઘણ. લાંઘણ કરીને મરી ગયો. મહિનાના અપવાસ અને છ-છ મહિનાના અપવાસ.

અહીં કહે છે, ‘નિત્ય છે, બાહ્ય પ્રપંચથી પરાઙ્મુખ છે...’ આહાહા...! બહારના વિકલ્પના પ્રપંચથી તો પરાઙ્મુખ છે. ઓહોહો...! ગજબ કર્યું ને! ‘અને મુનિને પણ મનથી તથા વાણીથી અતિ દૂર છે;...’ આહાહા...! મુનિ સાચા થાય એને પણ એના મનથી અને વાણીથી દૂર વસ્તુ છે. આહાહા...! વાણી અને મનથી જણાય એવો નથી. આહાહા...! મુનિપણું ગજબ વાત છે, બાપુ! ક્યાં મુનિપણું છે? અત્યારે મુનિપણું ક્યાં છે? હજી સમકિતના ઠેકાણા ન મળે. એની દષ્ટિ છે વિષયમાં નિમિત્તમાં. આવે ક્યાં? અહીં કહે છે ‘મુનિને પણ મનથી તથા વાણીથી અતિ દૂર છે;...’

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)